

Рис. 4. КС района Ленкорань – Решт (СЗ Иран)

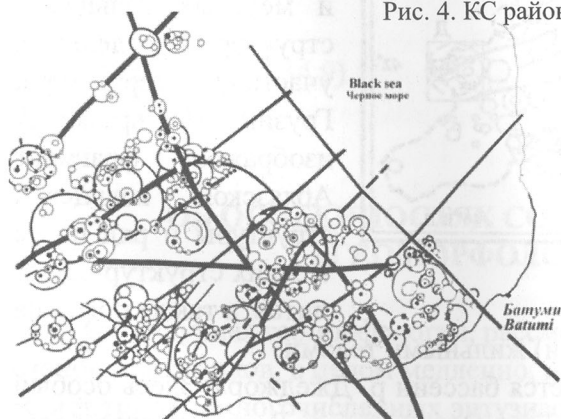

Рис. 5. Линии тектонических нарушений и основные КС ЮЗ части Черного моря

Выводы. Составление карт КС Понтидо-Кавказско-Эльбурского региона, общее число которых превышает на сегодняшний день 160 тыс., представляет собой возможность вплотную подойти к решению трех стратегических задач:

- 1) установлению основных этапов формирования геологической структуры региона;
- 2) познанию закономерностей развития приповерхностных толщ земной коры;
- 3) рациональному поиску полезных ископаемых.

УДК 528.94:32 (477)

Г. В. Боряк¹, Р. І. Соска²

(¹Інститут історії України НАН України,

²ДНВП «Картографія»)

ГІС-АТЛАС ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ 1932–1933 рр.

Голодомор в Україні 1932–1933 рр. став однією з найбільших гуманітарних катастроф, які пережило людство в ХХ ст. На сьогодні як наукова проблема Голодомор достатньо опрацьований як українськими, так і зарубіжними вченими [1]. 28 листопада 2006 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні», що офіційно визнає Голодомор 1932–1933 років актом геноциду українського народу [2].

Минулого року Український науковий інститут Гарвардського університету та Інститут історії України Національної академії наук України в контексті спільних дослідницьких проєктів з історії України новітньої доби ініціювали новаторський дослідницький проєкт «ГІС-Атлас Голодомору в Україні 1932–1933 рр.» У лютому 2012 р, учасники проєкту підписали

відповідну Угоду про співпрацю [3]. Атлас як картографічний науковий продукт уможливить представлення значного обсягу просторово-часової інформації в наочній, зручній для зчитування та зіставлення формі. Завдяки феномену мови карти (умовні позначення, способи зображення, правила їх побудови, використання та читання) читач одержить змогу оперувати даними щодо Голодомору, що містять різноманітні характеристики об'єктів, явищ, подій.

Метою проекту є створення нового інформаційного ресурсу, який уведе до наукового обігу, а також удоступнить ширшому загалові за допомогою картографічної мови об'єктивну, комплексну, науково обґрунтовану інформацію про Голодомор в Україні.

Реалізація такого проекту доповнить та урізноманітнить академічний доробок про Голодомор. Атлас значною мірою дасть змогу узагальнити багаторічні напрацювання численних дослідників Голодомору. Він допомагатиме майбутнім дослідникам у їхніх пошуках, особливо в розв'язанні донині дискусійних питань (про масштаби демографічних втрат, причини та інструменти Голодомору, наявність злочинного наміру в діях влади, правові оцінки трагедії, застосування сучасних категорій некрополітики до характеристики масштабних операцій на селі в 1932–1933 рр. тощо).

Розробники атласу поставили перед собою такі завдання:

- створити нову збірку даних про Голодомор з інформацією, яка буде загальнодоступною, легко сприйматиметься користувачами і буде досконало задокументованою (щодо походження і достовірності даних);
- по змозі включити до Атласу нову, донедавна невідому інформацію;
- поєднати дані (статистичні, документальні, літературні, свідчення очевидців тощо) про Голодомор із картографічною інформацією;
- звести разом в одному науковому продукті дані про Голодомор, які досі ще не корелювалися між собою в процесі дослідження.

Атлас розробляється паралельно в двох форматах: як онлайн-інтерактивний електронний ресурс, реалізований на базі технології ГІС, та як друкована версія в традиційному поліграфічному виконанні. Одночасно розробники розглядають Атлас як складову подальших досліджень, чому сприятиме, передусім, створена базова ГІС-платформа.

Основною формою представлення картографічної інформації є електронна. Атлас готуватиметься на базі Українського наукового інституту Гарвардського університету за участі Гарвардського центру географічного аналізу. Атлас буде інтерактивною версією географічної інформаційної системи, що відкриває найширші можливості для репрезентації фактичного матеріалу. Для створення Атласу використовують відповідний програмний продукт – інтегровану з GoogleEarth ArcGIS від ESRI. Пілотна версія перших опрацьованих ГІС-карт після відповідного тестування має бути удоступнена в онлайн-режимі вже в наступному році. До розроблення проекту залучаються провідні українські й американські спеціалісти – історики, демографи, картографи.

Такий проект неможливо створити нашвидкоруч без залучення значних коштів і людського ресурсу, вже не кажучи про брак певних даних. Тобто, за визначенням, це має бути поточний проект, який надалі постійно розширюватиметься й поповнюватиметься матеріалами.

Підготовка Атласу як інтерактивного продукту передбачає також можливість використання уже існуючих відповідних тематичних ресурсів, наприклад, геоінформаційної системи «Голодомор 1932–1933 років в Україні» (незавершений проект Українського інституту національної пам'яті) [4].

Безумовно, учасникам проекту придасться світовий досвід застосування ГІС-технологій в історичних дослідженнях та освітніх проектах. Принагідно зауважимо, що на сьогодні в Мережі успішно функціонує не так багато історичних ГІС-ресурсів – близько сотні. Переважна більшість із них, охоплюючи значні проміжки часу, має демонстраційний характер. Лише частина може кваліфікуватися як академічні ресурси, орієнтовані не на освітні, а на фунда-

ментальні дослідницькі завдання. З-поміж найбільш вдало реалізованих та поточних проектів універсального характеру варто назвати такі ресурси:

«*Національна історична ГІС (NHGIS)*» (Університет Міннесоти, 2005–2010, представляє результат картографування історико-демографічних даних – переписів населення 1790–2010 pp.: <https://www.nhgis.org/>);

два ГІС-проекти Гарвардського університету: «*Китай: Історична ГІС*» від 221 р. до н.е до 1911 р. (2001–2010: <http://www.fas.harvard.edu/~chgis/>), а також «*Цифровий атлас Римської та середньовічної цивілізації*» (2010: <http://darmc.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k40248&pageid=icb.page188865>);

«*Історичний атлас Південної Індії*» (Французький інститут Пондічеррі; у Мережі доступна тестова версія: <http://www.ifpindia.org/histatlas/>);

«*Історична база даних Великобританії онлайн*» (Лондонський університет) – один із перших агрегаторів даних переписів населення XIX ст. (1996), перебуває на реконструкції; нині – складова поточного ГІС-проекту Портсмутського університету (http://hds.essex.ac.uk/gbhd/docs/db_index.asp);

«*Цифровий атлас історії Європи з 1500 р.*» – міжнародний проект, доступні лише окремі (на разі – статичні) карти (<http://www.atlas-europa.de/>);

два ГІС-ресурси з історії Європи (2001–2011), що їх пропонує користувачам портал Euratlas: «*Євроатлас: Історія і географія Європи і Світу*» (система з 20 карт, кожна з яких охоплює період у 100 років: http://shop.euratlas.com/maps_gis/gis_1.html#), а також «*Altorient: Історичний атлас Стародавнього Сходу, 300–3300 до н.е.*» (http://www.euratlas.net/history/ancient_orient/index.html).

Дедалі більшої популярності набувають, як правило, вужчі за хронологією тематичні проекти дослідницького характеру, зокрема:

«*GIS-Атлас поселень майя*» (Флоридський атлантичний університет, Лонгвудський університет, 2001–2010: <http://mayagis.smv.org/>);

«*Канадські поселення: Проект цифрового атласу*» (оцифровані атласи 70–80-х pp. – XIX ст. зі списками мешканців; Університет МакГілла: <http://digital.library.mcgill.ca/CountyAtlas/aboutatlases.html>);

«*Атлас Великого Голоду в Ірландії 1841–1851*» (Національний центр геообчислень при Національному університеті в Мейнуті за підтримки Наукової фундації Ірландії, 2011: <http://nsg.nuim.ie/content/projects/famine/>);

«*Картографуючи ГУЛАГ: Виправна система з 1930-х до сьогоднішнього дня*» (Оксфордський університет: <http://www.gulagmaps.org/>; користувачам удоступнено поки що з два десятки статичних карт);

«*Картографуючи Шекспірівський Лондон*» (нещодавно завершений проект, Королівський коледж, Лондон, 2011: <http://map.shakespeare.kcl.ac.uk/>);

«*Картографуючи середньовічний міський ландшафт: цифровий атлас нових міст Едварда I*» (Королівський університет у Белфасті, 2005: http://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/atlas_ahrb_2005/index.cfm);

кілька підпроектів, що розробляються в рамках проекту «*The Spacial History Project*» (Стенфордський університет); серед них – «*Географія голокосту*» (<http://www.stanford.edu/group/spatialhistory/cgi-bin/site/project.php?id=1015>); «*Історична карта Ріо-де-Жанейро 1866 р.*» (<http://www.stanford.edu/group/spatialhistory/cgi-bin/site/project.php?id=999>); «*Формуючи Захід*» (роль мережі залізниць у формуванні історичного простору США наприкінці XIX ст.: <http://www.stanford.edu/group/spatialhistory/cgi-bin/site/project.php?id=997>) [5].

Авторам проекту стануть у пригоді також наявні на сьогодні теоретичні й методичні розробки, присвячені можливостям комп'ютерного картографування, зокрема застосуванню ГІС-технологій в історичному картографуванні.

Повертаючися до Атласу Голодомору, зауважимо, що, окрім картографічних продуктів,

він включатиме значний обсяг текстового матеріалу, ілюстрацій, документів, статистичних даних, графіків, діаграм тощо.

Розроблення ГІС-Атласу висуває високі вимоги до картографічної бази даних, оскільки більшість статистичної інформації приурочена до адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів). Період 1920 – 1930-х років характеризується частими змінами адміністративно-територіального поділу в Україні, у зв'язку з чим автори карт змушені вирішувати додаткові завдання щодо приведення різночасових тематичних показників, поданих за різними адміністративно-територіальними одиницями, до зіставних територій. Картографічна інтерпретація такої тематичної інформації ґрунтується насамперед на достовірно відтвореному адміністративно-територіальному устрої території.

Для території України в Атласі передбачено створити низку цифрових політико-адміністративних карт масштабу 1:1 000 000 з відображенням районного, повітового, окружного та обласного поділу станом на 1 січня 1922 р., 1 березня 1927 р., 20 березня 1932 р., 25 жовтня 1932 р., 1 квітня 1933 р., 15 грудня 1933 р., 30 травня 1934 р., 15 січня 1937 р., 17 січня 1939 р., 1 січня 1948 р. та згідно із сучасним адміністративно-територіальним поділом. Додатково оцифровується політико-адміністративна карта СРСР з обласним (крайовим) і республіканським поділом: європейська частина в масштабі 1:10 000 000 і азійська частина в масштабі 1:20 000 000.

Картографічне видання в традиційному книжковому форматі готується до 80-річчя Голодомору в 2013 р. До нього мають увійти основні (опрацьовані на цей час) картографічні сюжети. Доцільність випуску в світ такого видання зумовлюється переважно демонстраційною та комеморативною метою, щоб, головне, привернути увагу до появи першого інтерактивного атласу з новітньої історії України в мережі Інтернет.

За задумом учасників проекту, Атлас створюватиметься як двомовний (українсько-англійський) ресурс. Невирішеним питанням залишається поки що транслітерація, оскільки правила передачі кирилических географічних назв латинським шрифтом в Україні відрізняються від поширеної в США транслітерації Конгресової бібліотеки.

Для успішного розв'язання поставлених завдань потрібна серйозна співпраця в процесі збирання й опрацювання необхідної інформації для її подальшої візуалізації, а також загальна координація зусиль усіх причетних до проекту осіб та інституцій.

Структурно в ГІС-Атласі передбачається представити *такі проблемно-тематичні блоки*:

Адміністративно-територіальні реформи 1923, 1925, 1930 років. Серія політико-адміністративних карт СРСР та УРСР.

Серія географічних даних: чорнозем, степ, ліс, мінеральні родовища.

Серія метеорологічних карт (опад, температура, природні катаклізми).

Серія демографічних карт за і між переписами 1926 і 1937 рр. (характеристика населення за різними параметрами – віком, статтю, міське та сільське населення, народжуваність, смертність, природний приріст, порайонний зріз демографічних втрат, міграція, національний склад, освіта, партійна належність тощо):

Українсько-російський кордон у світлі перепису населення 1926 р.

Серія карт про індустріалізацію УСРР.

Серія карт про колективізацію (динаміка кількості колгоспів, МТС, радгоспів; чисельність різних категорій селян тощо; «ударні компанії» – приїзд активістів з міста в село, обшуки).

Відхід сільського населення в міста за 1931–1932 рр. за регіонами СРСР.

Серія сільськогосподарських карт (вирощування зернових культур, урожайність, споживання м'яса, молока тощо).

Серія карт «Влада і суспільство»: комсомол України в системі влади; профспілки України в системі влади; зростання чисельності КП(б)У; чистки КП(б)У (1923–1937 рр.); комнезами в системі влади.

Форми і масштаби селянського спротиву.

Серія карт про українізацію та її ліквідацію (україномовні школи, преса, видавнича справа, українізація КП(б)У, цензура, деінтелектуалізація тощо).

Серія карт про продовольство і постачання, зокрема:

Централізоване постачання продовольства. 1929–1932 рр.

Мережа магазинів і філіалів магазинів тресту «Торгівля з іноземцями» в 1932–1933 рр.

Базарні ціни на борошно за 1926–1934 рр.

Дані щодо споживання зерна в 1933–1934 рр.

Кількість худоби за регіонами СРСР за липень 1928 і липень 1933 рр.

Серія карт про хлібозаготівлю (експропріація продовольства і насінневого фонду, хлібозаготівлі з урожаю 1932 р., хлібозаготівлі в селянському секторі в 1930–1932 рр. тощо).

Особливо голодуючі райони України. 4–5 липня 1932 р.

Постанова політбюро ЦК КП(б)У про додаткову допомогу районам, які перебувають у найбільш тяжкому стані. 21 червня 1932 р.

Позички і державна «допомога» зерном голодуючим регіонам у лютому – липні 1933 р.

Серія карт про торгівлю (імпорт і експорт специфічних продовольчих продуктів).

Серія карт про репресивні заходи, каральні операції, інші інструменти Голодомору, зокрема:

Розташування військ та інших силових органів в УСРР.

Маршрути агітаційних поїздок більшовицьких вождів.

Репресії (арешти, розстріли, обшуки, розкуркулення тощо).

«Чорні дошки».

Депортації.

Заселення сіл, спустошених Голодомором.

«Трійки».

Людоджерство.

Серія карт про джерельну базу дослідження Голодомору (збережені метричні книги за 1932–1933 рр., «партійні» документи, державно-адміністративні документи, усні свідчення тощо).

Територія Голодомору: місцезнаходження свідків Голодомору (за даними усних свідчень).

Меморіалізація Голодомору в сучасній Україні.

За задумом розробників, «ГІС-Атлас Голодомору в Україні» має стати своєрідною дослідною лабораторією, яка надалі уможливить хронологічне й тематичне розширення проекту. Його можна буде використовувати як матрицю для інших тематичних проектів. Згодом передбачається використати набутий досвід і для нового амбітного завдання – створення на базі цього ресурсу комплексного ГІС-Атласу історії України новітньої доби.

Література

1. На сьогодні бібліографія Голодомору нараховує понад 13 тис. публікацій (див.: Голодомор в Україні. 1932–1933 рр.: Бібліографічний покажчик / Упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун; ОДНБ ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України, Фондація українознавчих студій Австралії. – Одеса, 2001; Голодомор в Україні. 1932–1933 рр.: Бібліографічний покажчик / Упоряд.: Л. М. Бур'ян, І. Е. Рікун; ОДНБ ім. М. Горького, Ін-т історії України НАН України. – Одеса, 2008. Див. також спеціальний розділ веб-порталу Інституту історії України НАН України: Електронний архів Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?discussion&nazva=_Holod_ (ост. перегляд: 21.07.2012). Також: розділ «Бібліографія: Реєстр видань з теми Голодомору, здійснених у 2007–2008 роках в Україні та поза її межами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1510.htm> (ост. перегляд: 21.07.2012). Ключові теми, пов'язані з причинами, перебігом і наслідками Голодомору, висвітлено, зокрема, в публікаціях: Голод 1932–1933 років в Україні: Причини та наслідки / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2003. – 888 с.; Голодомор 1932–1933 років в Україні: документи і матеріали / Упоряд. Р. Я. Пиріг; НАН України. Ін-т історії України. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 1128 с.; Кульчицький С.В. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. – К.: Наш час, 2007. – 424 с.; Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні. Зведений том. – К., 2008; Кульчицький С.В. Украинский Голодомор как геноцид // Современная российско-украинская историография голода 1932–1933 гг. в СССР. – М.: РОССПЭН, 2011. – С. 107–194 тощо.

2. Див.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/376-16>
3. Див.: <http://www.history.org.ua/?news=4549>
4. Геоінформаційна система: «Голодомор 1932–1933 років в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/ua/publication/content/1519.htm> (ост. перегляд: 21.07.2012).
5. Див. також переліки історичних ГІС-проектів: DH GIS Projects (сайт Джона Левіна, університет Саутгемптона): <http://anterotesis.com/wordpress/dh-gis-projects/>; Historical GIS Clearinghouse and Forum: Maps & Atlases (сайт Асоціації американських географів): http://www.aag.org/cs/projects_and_programs/historical_gis_clearinghouse/map_libraries/digital_atlases. Розділ «Історичні карти», заявлений і на популярному серед професіоналів російському електронному ресурсі «ГІС експерт», але він на разі є порожній [<http://gisexpert.ru/>].

УДК 528.94:338.48 (477)

Л. М. Веклич, І. С. Руденко, Л. І. Півак
(ДНВП «Картографія»)

АТЛАСНЕ ТУРИСТСЬКЕ КАРТОГРАФУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Туризм та екскурсії – активний спосіб пізнання навколишнього світу, формування світогляду, підвищення рівня знань, естетичних і культурних смаків громадян та гостей України, особливо школярів і студентської молоді.

Планування та організація подорожей по своїй країні та її містами потребує сучасного інформаційного забезпечення, в тому числі картографічного, оскільки карта є традиційним, ефективним та надійним способом представлення просторової інформації.

Широке коло користувачів, що розрізняються за віком, туристськими смаками та фізичною підготовкою, зумовило багатоплановість туристських картографічних видань. Туристські атласи різноманітні за змістом і територією картографування. Вони охоплюють як територію України загалом, так і окремих областей, регіонів, міст, цікавих в туристсько-екскурсійному плані.

Державне науково-виробниче підприємство «Картографія» багато років здійснює картографічне забезпечення сфери туризму. Видано численні оглядові туристські карти, великомасштабні туристські маршрутні карти, туристські атласи.

У 2006 р. побачив світ Атлас туриста «Крим». Атлас призначено для широкого кола споживачів: автотуристів, туристів-пішоходів, усіх тих, хто вирішив провести свій відпочинок у Криму. Створений за топографічною картою масштабу 1:100 000, атлас складається з чотирьох розділів.

Перший розділ включає умовні позначення до всіх карт і планів міст (російською та англійською мовами), оглядові карти масштабу 1:1 250 000 – загальногеографічну карту, карти рослинності, тваринного світу; таблицю відстаней між населеними пунктами Автономної Республіки Крим.

Другий розділ відкриває схема розміщення сторінок карти Криму масштабу 1:100 000. Карту подано в нарізці на 118 сторінках з переліком визначних пам'яток. Крім докладної та актуальної топографічної основи тут показано заповідники, національні та ландшафтні парки, прибережні аквальні комплексів, центри розвитку різних видів туризму, об'єкти туристської інфраструктури.

Третій розділ – плани центральних частин міст – Сімферополя, Севастополя, Алушти, Бахчисарая, Євпаторії, Керчі, Судака, Феодосії, Ялти та художні малюнки туристських центрів Криму – Історичний бульвар, Малахов курган, меморіальний комплекс «Сапун-гора», «Херсонес Таврійський» у Севастополі, Алупкинський палац-музей та парк, Бахчисарайський палац-музей, акрополь Пантікапею у Керчі, архітектурно-історичний заповідник «Судацька фортеця», Нікітський ботанічний сад, Лівадійський палацово-парковий комплекс, Сонячна стежка. Наприкінці розділу дано поради туристам, наведено адреси і телефони постів контрольно-рятувальної служби.

Четвертий розділ – покажчик назв населених пунктів, що містяться на туристській карті.